

Зауваження щодо захисту українців, переміщених по всій Європі

Вступ

Комісар Ради Європи з прав людини сприяє ефективному дотриманню прав людини, надає допомогу державам-членам Ради Європи у виконанні зобов'язань за міжнародно-правовими документами Ради Європи у сфері прав людини, зокрема Європейською конвенцією з прав людини (ЄКПЛ), виявляє можливі недоліки у законодавстві та практиці щодо захисту прав людини, а також надає поради та інформацію стосовно захисту прав людини в усьому регіоні.¹

Комісар О'Флаерті публікує ці Зауваження в час, коли Європа зіткнулася з одним із найбільших викликів у сфері захисту прав людини — необхідністю й надалі забезпечувати захист мільйонів людей, переміщених з України внаслідок агресивної війни Росії, упродовж усього часу, скільки це буде потрібно. Комісар висловлює занепокоєння посиленням дискусій на рівні Європейського Союзу та окремих держав щодо припинення режиму тимчасового захисту і згорання допомоги переміщеним з України людям. Такі тенденції виникають попри те, що потреби у міжнародному захисті залишаються актуальними. На п'ятому році війни бойові дії лише загострилися.

Картина переміщення українців по всій Європі є багатшаровою. Як Комісар мав можливість безпосередньо пересвідчитися, серед переміщених існує велике різноманіття життєвих обставин. Сім'ї зі стабільним соціально-економічним становищем мають більше можливостей. Водночас значна кількість людей належить до вразливих категорій, як-от люди похилого віку, жінки, які самостійно доглядають за дітьми, особи з інвалідністю та інші, які не можуть працевлаштуватися, а також мешканці прифронтових територій і тимчасово окупованих територій України, для яких повернення в осяжному майбутньому є об'єктивно неможливим.

Ці зауваження містять рекомендації державам-членам Ради Європи щодо подальшого забезпечення прав людини для осіб, переміщених з України. Вони продовжують роботу

Комісара, започатковану Меморандумом від липня 2025 року про правозахисні аспекти для миру в Україні.² Зауваження ґрунтуються на аналізі документальних джерел, а також на консультаціях Комісара з ключовими учасниками процесу, зокрема зі Спеціальною представницею Європейського Союзу з питань українців у ЄС, Комісаром ЄС з питань внутрішніх справ і міграції, Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), органами влади України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, представниками української діаспори та громадянського суспільства. Комісар також спілкувався з українцями, які були вимушені залишити Україну через російську агресію — людьми із різними життєвими обставинами — у Карлсруе (Німеччина), Кишиневі (Молдова), Страсбурзі (Франція), а також під час Глобального українського саміту в Берні у червні 2026 року. Він висловлює щире вдячність усім українцям, які поділилися своїми історіями та занепокоєннями; саме їхні голоси лежать в основі поглядів, викладених у цьому документі.

Прийом українців у Європі у 2022 році

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року спричинило один із найбільших потоків біженців у світі. За останніми даними УВКБ ООН (листопад 2025 року), у світі наразі зареєстровано понад 5,7 мільйона осіб, переміщених з України, з яких приблизно 90 % перебувають у Європі.³ У 2022 році європейські народи широко відкрили свої обійми та прихистили українців, які рятувалися від наступу російських військ та бомбардувань. Волонтери поспішили до прикордонних пунктів пропуску, щоб забезпечити людей гарячим харчуванням, одягом та гуманітарною допомогою. Місцеві органи влади — від великих міст до маленьких сіл — мобілізували свої ресурси для надання тимчасового житла, організації подальшого перевезення та інформування прибулих.⁴ Важливу роль у підтримці переміщених осіб також відіграли організації громадянського суспільства та міжнародні організації.

4 березня 2022 року Європейський Союз уперше активував Директиву 2001/55/ЄС про тимчасовий захист. Це стало своєчасною відповіддю, яка дала змогу забезпечити негайний колективний захист без необхідності проходження тривалих індивідуальних процедур розгляду заяв про надання притулку. Відповідно до Імплементативного рішення Ради ЄС 2022/382, яким було активовано Директиву, тимчасовий захист поширюється на громадян України, які проживали в Україні до 24 лютого 2022 року; осіб без громадянства та громадян інших держав, які користувалися міжнародним захистом в Україні до цієї дати; а також членів їх родин. Крім того, рішення передбачає захист для осіб без громадянства та громадян третіх країн, які проживали в Україні до 24 лютого 2022 року на підставі чинного дозволу на постійне проживання, а також надає державам-членам можливість поширювати захист і на інші категорії осіб (статті 2 і 3). Після кількох продовжень строку дії Директиви для переміщених з України, режим тимчасового захисту наразі чинний до березня 2027 року.

Кілька держав-членів Ради Європи, які не застосовують Директиву, запровадили аналогічні національні механізми тимчасового захисту, зокрема Албанія, Данія, Ісландія, Республіка Молдова, Чорногорія, Північна Македонія, Норвегія, Швейцарія та Сполучене Королівство. Тимчасовий захист надає не лише право легально перебувати в державі, але й доступ до ринку праці та соціальних прав.

Європейський Союз оперативно виділив фінансування державам-членам для підтримки осіб, переміщених з України, а також забезпечив координацію між країнами через Платформу солідарності та призначення Спеціальної представниці ЄС з питань українців у Європейському Союзі Ілви Йоганссон. Рада Європи також реалізувала низку

заходів на підтримку осіб, переміщених з України, включаючи надання грантів для невідкладної допомоги через Банк розвитку Ради Європи, правове навчання про тимчасовий захист, моніторинг дотримання прав людини, ресурси для мовної та освітньої інтеграції дітей, а також для роботи з переміщеними українськими дітьми.⁵

Реакція Європи у 2022 році залишається яскравим прикладом солідарності та спільної відповідальності. Комісар високо оцінює зусилля Європейського Союзу та держав-членів Ради Європи, які убезпечили мільйони людей у момент їхньої найбільшої потреби.

Поточна ситуація та поступове скорочення підтримки в Європі

За даними Евростату, станом на березень 2026 року під тимчасовим захистом в Європейському Союзі перебували 4,33 мільйона осіб, вимушено переміщених з України через російську агресію. Найбільшу кількість людей прийняли Німеччина (1 274 955 осіб, або 29,4 % від загальної кількості в ЄС), Польща (961 405 осіб) та Чехія (379 820 осіб). Найвищий показник на тисячу населення був зафіксований у Чехії (34,8), Польщі (26,3) та Словаччині (26,2).

Серед осіб, які перебували під тимчасовим захистом у Європейському Союзі, 98,4% становили громадяни України; 43,3 % були жінками, а 30,1 % — дітьми. Хоча єдиного реєстру не існує і статистичні показники постійно змінюються, на підставі даних УВКБ ООН можна зробити висновок, що ще понад 600 000 осіб користуються тимчасовим захистом у державах-членах Ради Європи, які не входять до складу Європейського Союзу.

На рівні Європейського Союзу тривають дискусії щодо подальшого застосування Директиви про тимчасовий захист до осіб, переміщених з України. У 2025 році ЄС сигналізував про підготовку до поступового припинення застосування цієї Директиви. Рекомендація Ради ЄС ST/12015/2025/INIT, ухвалена у вересні 2025 року, закликала держави-члени розпочати підготовку до виведення бенефіціарів з режиму тимчасового захисту. Однак більшість приймаючих держав поки що не здійснили необхідних законодавчих та політичних кроків для організації такого переходу. З огляду на триваючу війну в Україні та відсутність всебічної підготовки в країнах перебування до таких змін, Європейська Комісія у червні 2026 року запропонувала продовжити дію Директиви ще на один рік — до березня 2028 року.

У деяких державах-членах переміщені з України, які перебувають під тимчасовим захистом, уже почали переходити на постійне проживання згідно з національним законодавством, отримуючи дозвіл на підставі працевлаштування, матеріального забезпечення, сімейних обставин або навчання. Такий підхід може забезпечити стабільність та дозволити переміщеним з України краще планувати своє майбутнє. Численні продовження строку дії тимчасового захисту хоча й забезпечували короткострокове полегшення, але водночас створювали невизначеність та обмежували доступ до довгострокового перебування та інших форм постійного проживання. Особливо це пов'язано з тим, що в багатьох країнах період перебування під тимчасовим захистом не зараховується до строку, необхідного для отримання довгострокового дозволу на проживання.

Декілька держав-членів ЄС уже розробили або перебувають на етапі створення спеціальних видів дозволів на проживання для громадян України строком від трьох до

п'яти років. Такі спеціальні дозволи також передбачають певні критерії відповідності, адміністративні збори або пов'язують доступ до соціальних виплат із працевлаштуванням.⁶

Іншою тенденцією є звуження кола осіб, які можуть користуватися тимчасовим захистом. Наприклад, окремі держави-члени вже відмовляють або розглядають можливість відмови у наданні тимчасового захисту особам, які походять із певних областей України, що вважаються «безпечними», оскільки, на думку відповідних держав, вони меншою мірою зазнають впливу бойових дій.⁷ Також як на національному рівні, так і в рамках поточних дискусій у ЄС щодо майбутнього Директиви про тимчасовий захист обговорюється можливість виключення чоловіків призовного віку з-під режиму тимчасового захисту.⁸

Як Комісар також почув під час своїх зустрічей із переміщеними українцями, досі існує низка перешкод для ефективного доступу до ринку праці. Однією з поширених проблем залишаються мовні бар'єри. Додатковою перешкодою є недостатнє визнання українських дипломів і професійної кваліфікації, внаслідок чого майже 60 % працевлаштованих українців працюють на посадах, що не відповідають їхньому рівню освіти та професійним навичкам.⁹ Адміністративне навантаження — складні процедури оформлення документів, затримки з видачею підтвердження про продовження тимчасового захисту, вимоги щодо швидкої реєстрації або надання документів — нерідко позбавляють тих, хто не має всіх належних документів, можливості ефективного доступу до правового статусу та прав. У багатьох країнах інтеграційні заходи, включаючи мовні курси, доступ до послуг із підтримки психічного здоров'я та доступного житла, виявилися недостатніми або були передчасно скорочені. Крім того, деякі держави-члени зменшують обсяг базової соціальної підтримки, включаючи безоплатне житло, допомогу на дітей, соціальний захист та медичне забезпечення.¹⁰ У низці країн особам з областей України, що вважаються «безпечними» вже відмовлено у соціальних виплатах та доступі до місць у притулках.¹¹

Дехто з уразливих категорій осіб, переміщених з України, стикається з бідністю, бездомністю, соціальною ізоляцією, а також трудовою експлуатацією або торгівлею людьми.¹² Комісар почув численні свідчення про серйозні труднощі, яких зазнають переміщені особи вразливих категорій, включаючи відсутність доступу до медичного обслуговування, проживання в перенаселеному житлі та відсутність доступу до послуг догляду за людьми похилого віку або особами з інвалідністю. Світова криза фінансування міжнародних організацій і громадянського суспільства також ставить під загрозу продовження критично важливої підтримки всіх біженців, зокрема біженців з України.¹³

Більшість осіб, переміщених з України, становлять жінки та діти, для яких характерна специфічна вразливість. Дослідження свідчать, що структурна ґендерна нерівність у приймаючих країнах також негативно впливає на можливості українських жінок отримати доступ до ринку праці, хоча значна частина з них має високий рівень освіти та до війни працювала повний робочий день в Україні. Однією з головних причин цього є відсутність доступних послуг із догляду за дітьми, що позбавляє жінок можливості відвідувати мовні курси та працювати на повну зайнятість.¹⁴ Переміщені жінки з України непропорційно часто піддаються ризикам трудової експлуатації, торгівлі людьми та насильства, що підтверджено результатами дослідження Агентства Європейського Союзу з основоположних прав (FRA), опублікованого у лютому 2026 року під назвою «У пошуках безпеки від війни — насильство та порушення прав стосовно жінок з України».

Значна кількість дітей, переміщених з України, досі не зарахована до місцевих закладів освіти.¹⁵ Особливо вразливими є неповнолітні, які прибули без супроводу дорослих, адже вони піддаються підвищеним ризикам щодо своєї безпеки, добробуту та реалізації прав. Багаторазові продовження режиму тимчасового захисту призвели до почуття невизначеності, високого ступіня тривожності та розладів психічного здоров'я серед дітей з України у приймаючих країнах.¹⁶

Одночасно в Європі спостерігається зростання антиукраїнських настроїв. Переміщені українці стикаються з проявами мови ворожнечі, цькуванням у школах, залякуванням та насильством. У низці країн були зафіксовані випадки вандалізму щодо асоціацій українців. Такі ворожі настрої часто підживлюються популістською антиімміграційною риторикою, яка дедалі активніше поширюється в Європі та, ймовірно, додатково посилюється російською дезінформацією. Подібні тенденції становлять загрозу безпеці переміщених українців, порушують їхні права людини та підривають суспільну згуртованість.

Збереження захисту: правозахисні настанови щодо наступного етапу

З урахуванням викладених вище обставин Комісар пропонує державам-членам рекомендації, що ґрунтуються на їхніх міжнародних зобов'язаннях у сфері прав людини, з метою забезпечення захисту переміщених українців протягом усього періоду, поки такий захист залишатиметься необхідним.

Необхідність продовження захисту

Тимчасовий захист є винятковим механізмом, який функціонує паралельно із системами надання притулку. Передчасне припинення дії Директиви про тимчасовий захист або національних режимів тимчасового захисту без належних альтернативних гарантій може призвести до того, що мільйони людей опиняться в ситуації неврегульованого правового статусу, злиденності або будуть змушені повернутися до країни, де триває війна. Будь-які зміни щодо захисту осіб, переміщених з України, повинні відповідати принципам міжнародного права у сфері біженців та прав людини.

Насамперед це стосується принципу невислання (*non-refoulement*).¹⁷ Крім того, припинення статусу захисту може розглядатися лише тоді, коли обставини в країні походження змінилися принциповим, стабільним і тривалим чином настільки, щоб забезпечити можливість безпечного та гідного повернення. Це є усталеним принципом законодавства у справах біженців.¹⁸ Сама Директива про тимчасовий захист передбачає, що рішення Ради Європейського Союзу про припинення тимчасового захисту має ґрунтуватися на встановленні того, що ситуація в країні походження дозволяє здійснити безпечне та тривале повернення осіб, яким було надано тимчасовий захист, із належною повагою до прав людини, основоположних свобод та зобов'язань [держав-членів ЄС] щодо принципу невислання (стаття 6(2)).

На думку Комісара, нинішня ситуація в Україні не відповідає критеріям зміни обставин, яка дозволяла б говорити про можливість безпечного та гідного повернення. Війна не лише триває — вона істотно загострилася. За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, 2025 рік став найсмертоноснішим з 2022 року, а у травні 2026 року було зафіксовано найбільшу кількість жертв серед цивільних осіб після 2022 року.¹⁹

Останніми місяцями Росія здійснює масовані атаки із застосуванням сотень далекобійних дронів і ракет. Удари завдаються по цивільних об'єктах на всій території України, включаючи західні області та Київ, які знаходяться далеко від лінії фронту. Цивільне населення щодня зазнає загибелі та поранень. Російські атаки на житлові будинки, лікарні, школи та об'єкти критичної енергетичної інфраструктури продовжують руйнувати базові умови для життя. За таких обставин жоден регіон України не може вважатися безпечним, що також підтверджується висновками УВКБ ООН.²⁰

Комісар також зауважує, що не всі потреби у захисті припиняться одразу після відновлення миру. Приймаючі держави повинні утримуватися від поспішного повернення людей до того часу, поки не буде підтверджено принципів та тривалі зміни ситуації в Україні. Це передбачає дотримання режиму припинення вогню, всебічну оцінку безпекової та гуманітарної ситуації, а також надання достатнього часу для забезпечення базових умов життя. Такий підхід відповідає також Стратегії демографічного розвитку України до 2040 року та Плану заходів на 2024–2027 роки.

Питання, пов'язані з обмеженнями тимчасового захисту

Комісар вважає, що будь-які обмеження доступу до колективного тимчасового захисту (як на рівні ЄС, так і на національному рівні) повинні бути обґрунтовані у відповідності до міжнародних зобов'язань держав у сфері прав людини.

Щодо обмежень, які ґрунтуються на віднесенні окремих областей України до «безпечних», такий підхід не відповідає реаліям російської війни проти України. Комісар зазначає, що перелік областей, які різні держави вважають безпечними при застосуванні або розгляді таких обмежень, істотно відрізняється, що ще раз демонструє складність оцінки надзвичайно мінливої ситуації на місцях.

Стосовно можливого виключення українських чоловіків призовного віку з режиму тимчасового захисту Комісар нагадує, що обов'язкова військова служба як така допускається міжнародним правом. Він визнає обґрунтованість мобілізації, яка здійснюється українською владою з метою реалізації права України на самооборону від російської агресії. Водночас той факт, що військовий обов'язок є допустимим відповідно до міжнародного права, не звільняє інші держави від виконання їхніх зобов'язань щодо міжнародного захисту.

Комісар нагадує, що як Директива про тимчасовий захист, так і національні механізми тимчасового захисту українців були запроваджені, виходячи із загальної ситуації в Україні та узагальнених ризиків, які існують для всіх, хто перебуває на її території. Виключення цілої категорії осіб лише за ознаками статі та віку потребує обґрунтування відповідно до міжнародних стандартів недискримінації, включаючи статтю 14 Європейської конвенції з прав людини та статтю 1 Протоколу № 12 до Конвенції.

Окрім доступу до колективного захисту, питання, пов'язані з призовом на військову службу або умовами її проходження, можуть породжувати обґрунтовані індивідуальні потреби у міжнародному захисті. Загалом особа навряд чи буде визнана біженцем, якщо єдиною причиною дезертирства або ухилення від військової служби є небажання служити або страх перед бойовими діями. Водночас умови проходження служби або наслідки ухилення від неї можуть становити переслідування у розумінні Конвенції про статус біженців, зокрема у випадках непропорційного чи свавільного покарання, дискримінації, катувань, нелюдського поводження, рабства чи примусової праці.²¹

У зв'язку з цим Комісар нагадує, що у своєму Меморандумі від липня 2025 року про про правозахисні аспекти для миру в Україні він звернув увагу української влади на серйозні порушення прав людини у контексті призову на військову службу та закликав забезпечити ефективне розслідування таких випадків, політику нульової толерантності до жорстокого поводження та створення незалежного контрольного механізму. За інформацією Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, подібні порушення тривають і надалі.

Державам-членам також слід враховувати можливі потреби у захисті осіб, які користуються своїм правом на відмову від військової служби з міркувань совісті, та можливість альтернативної служби. Комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія) у своєму висновку *Amicus Curiae* до Конституційного Суду України зазначила, що «сама природа права на відмову від військової служби з міркувань совісті означає, що це право не може бути повністю виключене навіть у воєнний час, хоча держави й мають певні межі розсуду, особливо в умовах загальної мобілізації.»²²

Комісар зазначає, що якщо обмеження колективного захисту в межах Директиви про тимчасовий захист усе ж будуть запроваджені, держави-члени повинні забезпечити доступ до національних процедур надання притулку та проведення індивідуальної оцінки особистих обставин кожної людини відповідно до Директиви, міжнародного права у сфері прав людини та міжнародного права у справах біженців. Під час таких оцінок національні органи влади повинні враховувати актуальну інформацію з відповідних авторитетних джерел, включаючи інформацію Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Вислання та неналежний тиск щодо повернення

Незважаючи на збереження потреби у захисті, Комісар звертає увагу на повідомлення засобів масової інформації про збільшення випадків повернення осіб до України після їхнього вислання державами-членами, насамперед тих, кого було визнано такими, що не мають права на тимчасовий або інший вид захисту, або було виключено з категорії осіб, які підлягають такому захисту. Принцип невислання застосовується до всіх осіб, які перебувають під юрисдикцією держав-членів, незалежно від їхнього правового статусу, обставин або законності в'їзду чи будь-яких інших факторів. Комісар нагадує, що УВКБ ООН продовжує рекомендувати не здійснювати повернення до України, та закликає держави дотримуватися цієї рекомендації.²³

Комісар також застерігає від будь-якого неналежного тиску, який може спонукати людей до передчасного повернення. Такий тиск посилюється в той час, коли держави скорочують обсяг допомоги або ускладнюють умови отримання права на законне перебування. Держави повинні утримуватися від створення або терпимого ставлення до ситуацій, за яких людина хоча формально й не отримує наказу про повернення, але фактично не має реальної альтернативи, оскільки умови життя у приймаючій державі стають неприйнятними.²⁴

Такі ситуації слід відрізняти від випадків, коли переміщена особа добровільно бажає повернутися до України, незважаючи на триваючу війну. Подібні рішення можуть бути зумовлені особистими, сімейними чи іншими обставинами. Держави-члени повинні забезпечити, щоб такі рішення були справді добровільними, приймалися на основі повної та достовірної інформації і не були наслідком будь-якого примусу або непрямого тиску.

Вразливі категорії населення, які перебувають під найбільшим ризиком

В основі міжнародної та європейської системи захисту прав людини лежить обов'язок держав приділяти особливу увагу найбільш уразливим особам шляхом забезпечення спеціального захисту, виконання позитивних зобов'язань щодо усунення перешкод у реалізації прав, а також дотримання принципу недискримінації. Держави-члени Ради Європи повинні забезпечити, щоб їхні дії не призводили до прямої чи непрямої дискримінації будь-якої групи, зокрема за такими ознаками, як вік, стать, інвалідність, рівень освіти чи соціально-економічне становище, а також щоб міжнародний захист зберігався для всіх осіб, які його потребують, стільки часу, скільки цього вимагатиме ситуація в Україні.

Комісар зауважує, що національні дозволи на проживання для громадян третіх держав, а також спеціальні дозволи для громадян України, які наразі запроваджуються в окремих приймаючих країнах, виключають із сфери свого застосування найбільш уразливих осіб. Значна частина переміщених українців не зможуть досягнути встановлених критеріїв для отримання таких дозволів. Багато людей одночасно перебувають у кількох вразливих ситуаціях, що може перешкоджати їхньому працевлаштуванню або відповідності іншим вимогливим критеріям. Це стосується, зокрема, людей похилого віку, осіб з інвалідністю, дітей та молоді, зокрема тих, які не охоплені системою освіти, одиноких матерів, які не мають доступу до послуг догляду за дітьми, осіб, які здійснюють догляд за членами сім'ї, окремих представників ромської громади, осіб *de facto* без громадянства, домогосподарств, у складі яких немає осіб працездатного віку, а також людей, які пережили психологічну травму, зокрема жертв катувань, сексуального та ґендерно зумовленого насильства чи інших міжнародних злочинів.

Навіть за наявності роботи переміщені українці часто працюють на низькооплачуваних посадах, де рівень доходу не досягає мінімального порогу, необхідного для отримання дозволу на проживання на підставі міграційного законодавства. Саме на цю проблему переміщені українці неодноразово звертали увагу під час зустрічей із Комісаром. Крім того, навіть особи, які відповідають критеріям для отримання таких дозволів, але згодом втрачають право на них, можуть залишитися без законних підстав для перебування та без чіткої можливості повернутися до режиму тимчасового чи іншого виду захисту. Для багатьох людей альтернативні правові статуси не є ефективною заміною, якщо після припинення дії Директиви про тимчасовий захист або національних схем тимчасового захисту потреба в захисті зберігатиметься. За відсутності належної підготовки, як зазначає УВКБ ООН, мільйони людей можуть опинитися на своєрідному «краю прірви», коли дія тимчасового захисту раптово припиниться.

У цьому контексті Комісар зазначає, що в деяких країнах переміщеним українцям було відмовлено в доступі до процедур надання притулку та інших форм міжнародного захисту через існування режиму тимчасового захисту — підхід, який Суд Європейського Союзу визнав помилковим.²⁵ Щонайменше держави-члени повинні забезпечити ефективний доступ до механізму захисту, включаючи надання притулку та додаткового захисту.

Комісар також нагадує про практичний аспект цієї проблеми: серед найбільш уразливих осіб багато хто може бути неспроможним повернутися з гуманітарних причин або через те, що їм просто нікуди повертатися. Так, відповідно до Рекомендацій УВКБ ООН 2025 року щодо подальшого застосування тимчасового захисту, майже 14% осіб,

переміщених з України та які перебувають під тимчасовим захистом, походять із територій України, тимчасово окупованих Російською Федерацією.

Збереження уваги до потреб жінок, дітей та молоді

Комісар закликає приймаючі держави приділяти увагу специфічним потребам жінок і дітей у процесі будь-якого припинення або переходу від режиму тимчасового захисту.

Щодо жінок, переміщених з України, багато з них можуть втратити захист у разі передчасного припинення схем тимчасового захисту, оскільки вони мають менше можливостей отримати інші дозволи на проживання, засновані на працевлаштуванні чи інших суворих критеріях. Іншим предметом занепокоєння для жінок, про який неодноразово йшлося під час зустрічей Комісара з переміщеними українцями, є те, що, навіть бажаючи повернутися до України, вони змушені залишатися в приймаючих країнах заради забезпечення та підтримки безперервного навчання своїх дітей. Особливої уваги потребує становище жінок, які стикаються з інтерсекційними формами вразливості, зокрема жінок похилого віку, жінок з інвалідністю, жінок із тимчасово окупованих Росією територій України, ромських жінок та ЛГБТІ-жінок, особливо щодо забезпечення необхідного догляду, запобігання дискримінації та вирішення проблем, пов'язаних із відсутністю документів.

Відповідно до Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2022)17 щодо захисту прав жінок і дівчат із числа мігрантів, біженців та шукачів притулку, держави-члени повинні застосовувати ґендерно чутливий підхід з метою недопущення виникнення прогалин у правовому статусі захисту жінок протягом усього періоду, коли цього потребуватиме ситуація в Україні. Вони не повинні повертати жінок до місць, де їхньому життю загрожує небезпека або де вони можуть зазнати катувань чи нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, включаючи дії, які непропорційно впливають на жінок і дівчат або вчиняються щодо них саме через їхню стать.

Політика щодо тимчасового захисту також повинна повною мірою забезпечувати дотримання прав дитини та враховувати найкращі інтереси дитини відповідно до Конвенції ООН про права дитини. Державам-членам слід брати до уваги соціальні зв'язки, сформовані дітьми та молодими людьми в приймаючих громадах, а також їхнє право не бути розлученими зі своїми батьками відповідно до статті 8 Європейської конвенції з прав людини, яка захищає право на повагу до приватного та сімейного життя. Ефективні системи опіки чи піклування повинні забезпечувати належний захист найкращих інтересів дітей, які прибули без супроводу дорослих, у тому числі щодо їхнього статусу захисту та можливого повернення.

Комісар закликає приймаючі держави приділяти особливу увагу молоді, переміщеній з України. Молоді люди перебувають на важливому етапі становлення особистості, коли ухвалюються ключові рішення щодо освіти, професійної діяльності та подальшого життєвого шляху. Політика, яка не враховує цих потреб розвитку, ризикує негативно вплинути на їхні майбутні перспективи. Державам-членам слід формувати підходи, що поважають права, прагнення та найкращі інтереси молоді.

Забезпечення участі у житті приймаючих суспільств

Особи, які користуються міжнародним захистом, мають право на житло, охорону здоров'я, освіту, працю та соціальний захист відповідно до положень Європейської

соціальної хартії (ЄСХ), практики Європейського комітету з соціальних прав, а також міжнародних правових стандартів, зокрема Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (ICESCR).²⁶

Держави зобов'язані забезпечувати реалізацію цих прав у максимально можливному обсязі з урахуванням наявних ресурсів, а за потреби — у межах міжнародного співробітництва. Приймаючі країни повинні забезпечувати ефективний доступ до цих прав, зокрема шляхом організації мовних курсів, сприяння працевлаштуванню та визнання професійної кваліфікації. Комісар зауважує, що інвестування у забезпечення соціальних прав осіб, переміщених з України, не лише є вимогою міжнародного права у сфері прав людини, а й відповідає інтересам як приймаючих держав, так і України.

Комісар також зазначає, що відповідно до міжнародно визнаної концепції довгострокових рішень для біженців,²⁷ приймаючі держави повинні не лише розглядати можливість повернення, але й забезпечувати шляхи для місцевої інтеграції, оскільки частина переміщених українців залишиться у приймаючих громадах. Це може здійснюватися одночасно зі збереженням зв'язків українців із батьківщиною, а також забезпеченням доступу до української культури, мови та історії. У цьому контексті Комісар відзначає важливу роль української діаспори у підтримці переміщених українців. Крім того, слід заохочувати такі ініціативи, як центри єдності, що створюються в приймаючих країнах у співпраці з Україною. Важливим прикладом такої практики є Український центр єдності (Ukraine's Unity Hub) у Берліні, який фінансово підтримується органами влади Німеччини.

Посилення інформування та консультацій

Відсутність чіткої, доступної та достовірної інформації щодо майбутньої долі режиму тимчасового захисту й надалі залишається значним джерелом тривоги, про що також повідомляли переміщені українці під час зустрічей із Комісаром. Брак інформації про процедури, можливі варіанти подальших дій та критерії відповідності фактично посилює ризик виникнення так званого «ефекту краю прірви», коли багато людей, особливо представники найбільш уразливих категорій, залишаються у стані невизначеності або ризикують ненавмисно втратити законний захист. Така невизначеність поглиблює психологічну травму, створює суттєві перешкоди для інтеграції та участі в житті приймаючих суспільств, а також підриває здатність переміщених осіб робити усвідомлений вибір. Приймаючі держави повинні забезпечити, щоб відповідні спільноти мали доступ до чіткої та своєчасної інформації щодо свого правового статусу.

Надто часто політика щодо переміщених українців формується без їхньої безпосередньої участі. Необхідні змістовні консультації з особами, переміщеними з України, для утвердження їхньої гідності та дієздатності як носіїв прав, а також для забезпечення того, щоб політика захисту та/або переходу до інших правових статусів відповідала своєму призначенню. Комісар вважає, що приймаючі держави повинні проводити консультації з переміщеними, а також із представниками громадянського суспільства, національними правозахисними інституціями та міжнародними організаціями, які з ними працюють, зокрема щодо питань виходу з-під тимчасового захисту, перспектив повернення або можливостей подальшої інтеграції.

Добровільне та гідне повернення, коли для цього настане час

У міру того як розпочинаються обговорення майбутнього переміщених українців після завершення війни, державам-членам Ради Європи слід уже зараз готуватися до часу, коли можна буде розглядати можливість безпечного та гідного повернення. Для переміщених українців повернення не означає простого шляху назад додому — це багатогранний процес, який має відбуватися в атмосфері безпеки, гідності, добровільності та поваги до прав людини. Після того, як будуть забезпечені умови для безпечного й гідного повернення і міжнародний захист більше не буде необхідним, державам-членам слід передбачити перехідний період та застосовувати поступовий і виважений підхід до повернень, щоб уникнути різких масових переміщень людей.

Комісар зауважує, що повернення має ґрунтуватися на позитивних стимулах і належній підтримці, а не на адміністративному тиску чи примусі. Для того щоб повернення були добровільними, люди повинні мати доступ до чіткої інформації в умовах, які дають їм змогу прийняти зважене рішення.

Повернення повинно бути безпечним та надійним. Необхідно гарантувати задоволення основних матеріальних потреб, зокрема доступ до води, харчування, житла та медичної допомоги. Забезпечення безпеки осіб, які повертаються, передбачає захист їхнього фізичного добробуту, у тому числі свободи від насильства або загроз, пов'язаних із замінуванням. Не менш важливою є правова безпека, зокрема для осіб, які були змушені працювати під примусом під час російської окупації до виїзду з України або залишили країну, перетнувши кордон у неврегульований спосіб через надзвичайні обставини. Повернення також має бути гідним. Гідність під час повернення означає повагу до осіб, які повертаються, як до носіїв прав, із приділенням особливої уваги найбільш уразливим категоріям населення.

Безпечне та гідне повернення має здійснюватися з урахуванням положень Глобального договору ООН про безпечну, впорядковану та врегульовану міграцію, а також підходів Програми розвитку ООН (ПРООН), заснованих на взаємозв'язку гуманітарної допомоги, розвитку та миру (Humanitarian–Development–Peace Nexus), які передбачають співробітництво, взаємодію та координацію між суб'єктами гуманітарної діяльності, розвитку та розбудови миру від самого початку переміщення населення. Такий підхід забезпечує систематичне включення осіб, які повертаються, до національних планів розвитку, систем соціального захисту та місцевих ініціатив із відбудови. У своїй Позиції щодо повернення до України Міжнародна організація з міграції підтримує комплексний підхід до реінтеграції, який охоплює економічний, соціальний та психосоціальний виміри, із пристосуванням індивідуальної реінтеграції до потреб колективної реінтеграції на рівні громад відповідно до місцевих пріоритетів та поточних заходів із відновлення і відбудови.²⁸

Повернення має здійснюватися із застосуванням ґендерно чутливого підходу. У цьому контексті Комісар звертає увагу на спеціальний посібник Ради Європи «Безпечно та гідно: ґендерно чутливі стратегії добровільного повернення до України, що ґрунтуються на стандартах Ради Європи». У цьому посібнику наголошується на необхідності врахування проблем, з якими стикаються жінки, зокрема насильства, дискримінації, доступу до базових послуг, документування та успішної реінтеграції. Виявлення ризиків і оцінка потреб із урахуванням ґендерних аспектів повинні здійснюватися до, під час та після повернення.

Переміщені особи часто не мають достовірної інформації про ситуацію в Україні та можливості отримання підтримки для повернення. Належною практикою є організація ознайомчих поїздок типу «приїхати та побачити», забезпечення чіткої офіційної комунікації, а також прозорості щодо прав та ризиків. Комісар із занепокоєнням зазначає, що деякі статуси захисту, які надаються приймаючими державами, зокрема додатковий захист, не дозволяють переміщеним особам відвідувати Україну. Відповідно до Позиції Управління Верховного комісара ООН у справах біженців щодо впливу поїздок до України на правовий статус біженців та доступ до прав у приймаючих країнах, така умова є необґрунтованою, а можливість здійснення короткострокових поїздок до України не ставить під сумнів загальну оцінку потреб українців у міжнародному захисті.

Як передбачено Принципами ООН щодо реституції житла та майна біженців і переміщених осіб (Принципами Пінґейру), переміщені особи мають право на повернення їм будь-якого житла, якого вони були свавільно або незаконно позбавлені, або на отримання компенсації у випадках, коли таке повернення є неможливим. Проте з огляду на те, що велика кількість житла була зруйнована або залишається недоступною, особливо на тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях України, це надзвичайно складне завдання. У цьому зв'язку слід підтримувати чинні програми компенсації, запроваджені урядом України. Водночас наразі ці програми не передбачають компенсації за житло, зруйноване або пошкоджене на тимчасово окупованих територіях. Позитивним є те, що така компенсація передбачається Реєстром збитків для України, однак це стане можливим лише після початку роботи Комісії з розгляду заяв та забезпечення необхідного фінансування.

Комісар підтверджує свою позицію, викладену в Меморандумі від липня 2025 року про правозахисні аспекти для миру в Україні, відповідно до якої всі жертви міжнародно-протиправних дій Російської Федерації, вчинених в Україні або проти України починаючи з 2014 року, повинні отримати репарації. Він вітає те, що переміщені українці тепер можуть подавати до Реєстру збитків для України заяви про компенсацію у зв'язку з вимушеним переміщенням за межі України. Репарації для осіб, які повертаються, особливо тих, хто втратив житло, матимуть особливе значення для забезпечення їхнього повернення. Органи влади приймаючих держав повинні сприяти поданню заяв до Реєстру збитків. Крім того, Комісар закликає держави-члени Ради Європи ратифікувати Конвенцію про створення Міжнародної комісії з розгляду заяв для України та підтримати майбутній механізм виплати компенсацій. До моменту виплати компенсацій необхідно забезпечити підтримку системи соціального житла. Комісар позитивно відзначає відповідні ініціативи кількох держав-членів Ради Європи, а також той факт, що Україна наразі розробляє нову стратегію розвитку соціального житла.

Зруйнована соціальна інфраструктура може зробити повернення передчасним або несталим. Унаслідок масштабного переміщення населення, військових ударів та інших чинників, пов'язаних із війною, наявні інституції можуть не мати достатньої кількості персоналу, фінансових ресурсів або належних матеріальних умов для прийому осіб, які повертаються. У зв'язку з цим Комісар закликає й надалі підтримувати відбудову інфраструктури з урахуванням можливих майбутніх повернень. Він поділяє позицію Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи, відповідно до якої соціальну інфраструктуру необхідно відбудовувати «краще» — більш стійкою, екологічною та такою, що забезпечує вищий рівень доступності, безпеки й інклюзивності для жінок, дітей, людей похилого віку, ветеранів та осіб з інвалідністю.²⁹ У цьому контексті Комісар

вітає збереження та подальше розширення підтримки України з боку Банку розвитку Ради Європи, спрямованої на відновлення країни, забезпечення житлом та розвиток системи охорони здоров'я, з особливим акцентом на потребах найбільш уразливих категорій населення.

Діти та молодь, які повертаються з-за кордону, можуть потребувати цільової підтримки у сфері освіти для подолання прогалин, спричинених вимушеним переміщенням, пережитими травмами, мовними бар'єрами та відмінностями між навчальними програмами приймаючих держав і України. Комісар закликає підтримувати підготовку України до реінтеграції осіб, які повертаються, на всіх рівнях системи освіти з метою забезпечення безперервності навчання та недопущення нерівності. Психосоціальна підтримка, особливо для дітей та осіб, які постраждали від війни, повинна бути широко доступною.

Для успішної економічної реінтеграції необхідно забезпечити ефективне визнання кваліфікацій і професійного досвіду, здобутих за кордоном, керуючись стандартами Ради Європи.³⁰ Комісар вважає, що досвід, набутий у приймаючих країнах, потрібно цінити та офіційно визнавати, у тому числі для цілей пенсійного забезпечення.

Повернення стане серйозним випробуванням стійкості та солідарності громад, особливо там, де зберігатимуться проблеми, пов'язані з колабораціонізмом, тривалою недовірою та психологічними травмами. Вирішальне значення матимуть заходи перехідного правосуддя, політика запобігання дискримінації, підтримка потерпілих та інших уразливих осіб, а також ефективні стратегії недопущення стигматизації в громадах.

Підготовка до цього майбутнього повинна тривати й посилюватися спільними зусиллями України, приймаючих держав та міжнародних партнерів. Для цього необхідно розробляти внутрішню політику та практичні заходи, засновані на стандартах прав людини, у діалозі з переміщеними особами. Майбутній План дій Ради Європи «Демократична безпека для України» на 2027–2030 роки, який наразі готується спільно з органами влади України, надасть подальшу підтримку українській владі у створенні умов для безпечного, гідного та ґендерно чутливого добровільного повернення. Він також сприятиме поліпшенню загальних умов для такого повернення шляхом зміцнення належного врядування, верховенства права та захисту прав людини.

Рекомендації

Комісар рекомендує державам-членам:

Забезпечити безперервність міжнародного захисту стільки часу, скільки це буде необхідно — чи шляхом продовження режиму тимчасового захисту, чи шляхом надання альтернативних правових статусів — до того моменту, коли обставини в Україні зміняться принципово і на достатньо тривалий час, щоб забезпечити можливість безпечного та гідного повернення відповідно до міжнародного права у справах біженців і зобов'язань у сфері прав людини. До настання такого часу **утримуватися від розгляду питань про примусове повернення та видворення.**

Утримуватися від політик та практик, які можуть призвести до небезпечного або передчасного повернення. Не скорочувати соціальну підтримку та не створювати надмірних перешкод для отримання тимчасового захисту чи законного права на перебування поки особи продовжують потребувати захисту.

Гарантувати захист без дискримінації за ознаками зайнятості, тривалості перебування, наявності проїзних документів, регіону походження, статі, віку чи будь-якими іншими ознаками. Приділяти особливу увагу **потреbam найбільш уразливих категорій населення** та застосовувати підходи до тимчасового захисту, які **враховують ґендерні аспекти й забезпечують повагу до прав дітей та молоді.**

У разі переходу від режиму колективного тимчасового захисту або обмеження доступу до нього забезпечити повний доступ до процедур надання притулку та проведення індивідуальної оцінки кожної справи. Неухильно дотримуватися принципу невислання (*non-refoulement*), спираючись на актуальний аналіз ситуації в Україні.

Запровадити спільний та скоординований підхід, який запобігатиме різкому припиненню режиму тимчасового захисту та дозволить особам, переміщеним з України, завчасно планувати належні шляхи збереження захисту протягом усього періоду, поки цього вимагатиме ситуація в Україні.

Забезпечити безперервний доступ до соціальних прав для всіх осіб, які потребують захисту, під час будь-якого переходу від режиму тимчасового захисту до іншого правового статусу, включаючи право на працю, житло, охорону здоров'я та основні види соціального забезпечення.

Зміцнювати солідарність шляхом забезпечення достатнього та стабільного гуманітарного фінансування програм у державах-членах для ефективної підтримки осіб, переміщених з України.

Консультуватися з постраждалими під час розроблення варіантів політичних рішень та надавати пріоритет своєчасному, чіткому й доступному інформуванню про тимчасовий захист та інші правові статуси в країнах перебування, зокрема щодо критеріїв відповідності, процедур, строків і наслідків для реалізації прав.

Проактивно реагувати на дискримінацію та мову ворожнечі, посилювати захист від них і сприяти поширенню інклюзивних наративів на підтримку інтеграції та збереження гідності всіх переміщених осіб.

Забезпечити, щоб усі повернення були добровільними, безпечними та гідними, із наданням чіткої інформації та без будь-яких форм примусу чи адміністративного тиску.

Уже зараз готувати скоординовану майбутню підтримку осіб, які повертатимуться, зокрема шляхом забезпечення належного житла, доступу до базових послуг, компенсації або реституції втраченого майна, а також цільової освітньої та психосоціальної допомоги. Надавати пріоритет сталому відновленню інфраструктури та інституцій для створення доступного, стійкого й інклюзивного середовища для осіб, які повертаються.

Передбачати та впроваджувати заходи зі зміцнення соціальної згуртованості, зокрема заходи із запобігання дискримінації та механізми перехідного правосуддя, для підтримки ефективної реінтеграції майбутніх осіб, які повертатимуться. Залучати переміщених осіб і відповідні громади до розроблення та реалізації політики повернення та реінтеграції. Визнавати професійні кваліфікації, освіту та послуги, отримані за кордоном, і сприяти їх поєднанню з можливостями на місцевому рівні.

Примітки

¹ Комітет міністрів Ради Європи, Резолюція (99)50, ухвалена 7 травня 1999 року.

² Комісар Ради Європи з прав людини, [Меморандум про правозахисні аспекти для миру в Україні](#), 8 липня 2025 року.

³ Кількість осіб, переміщених з України, є значно більшою, якщо враховувати також тих, хто був переміщений після незаконної анексії Криму у 2014 році. За [оцінками](#) Міністерства закордонних справ України, йдеться про понад 8 мільйонів осіб. Хоча ці Зауваження не стосуються безпосередньо становища осіб, які залишили Україну починаючи з 2014 року, окремі рекомендації, викладені в цьому документі, є актуальними для забезпечення їхніх прав.

⁴ Агентство Європейського Союзу з основоположних прав, [Втеча з України: досвід переміщених осіб у Європейському Союзі](#), 2023 рік.

⁵ Див., зокрема: [Банк розвитку Ради Європи \(СЕВ\) та українські біженці](#), 2022 рік; відповідні публікації Європейської комісії проти расизму та нетерпимості; роботу Групи експертів з протидії торгівлі людьми; онлайн-курс [HELP](#) з питань тимчасового захисту; Відділ з питань міграції та біженців Ради Європи, [Україна — переміщення](#); [Консультаційну групу з питань дітей України](#); ініціативу [«Підтримка \(мовної\) інтеграції біженців з України»](#).

⁶ Наприклад, нова польська [картка дозволу на проживання CUKR](#) передбачає реєстрацію у стислий термін, адміністративні збори та не відкриває доступу до медичної допомоги й соціальних виплат на дітей для осіб, які не працюють. У Чехії [спеціальний дозвіл на довгострокове проживання](#) вимагає підтвердження мінімального річного доходу та наявності чинних проїзних документів, а також пов'язує право на соціальні виплати з працевлаштуванням. В [Ірландії](#) дозвіл на проживання, який наразі розглядається, також буде пов'язаний із працевлаштуванням та мінімальним річним доходом. Натомість у [Нідерландах](#) для передбаченого трирічного перехідного дозволу на проживання таких умов не встановлено.

⁷ Наприклад, [Швейцарія](#) та [Норвегія](#) вже запровадили подібні обмеження. Попередній уряд [Данії](#) запропонував виключити окремі регіони зі сфери дії тимчасового захисту, а [Чехія](#) також розглядає можливість такого підходу.

⁸ У березні 2026 року [Норвегія](#) припинила автоматичне надання тимчасового захисту чоловікам віком від 18 до 60 років (за винятком осіб, звільнених від проходження військової служби), передбачивши натомість індивідуальний розгляд нових заяв. Див. також: Politico, [«Широка підтримка» виключення чоловіків призовного віку зі схеми захисту українських біженців у ЄС](#), 5 червня 2026 року.

⁹ УВКБ ООН, [Інтеграція українських біженців на ринку праці в Європі: прогалини у зайнятості, невідповідність навичок потребам ринку праці та економічна вигода](#), січень 2026 року.

¹⁰ Це, зокрема, відбулося в Бельгії, Чехії, Німеччині, Ірландії, Норвегії, Польщі та Словаччині. Див., наприклад: Euronews, [«Допомога біженцям і компенсація орендної плати: як змінюються соціальні виплати для українців у Європі»](#), 24 квітня 2025 року; РБК-Україна, [«Зміна тенденцій у ЄС: країни скорочують виплати українським біженцям за жорсткіших підходів до підтримки»](#), 25 лютого 2026 року; People in Need, [«Європейські країни скорочують житлову підтримку для біженців, залишаючи вразливі групи під загрозою»](#), 29 квітня 2024 року; Уряд Норвегії, [«Нові заходи для забезпечення подальшого контролю за імміграцією»](#), 30 січня 2024 року; Info migrants, [«Німеччина: скорочення виплат українцям, які прибули після березня 2025 року»](#), 15 січня 2026 року; [«Польща обмежить безоплатний доступ українських біженців до медичної допомоги у зв'язку з переглядом системи підтримки»](#), 24 січня 2026 року.

¹¹ Наприклад, в [Угорщині](#), де цей захід особливо негативно позначився на представниках ромської громади із західних регіонів України.

¹² Європейська рада у справах біженців та вигнанців, [Порівняльний звіт AIDA: Доступ до соціально-економічних прав для осіб, які користуються тимчасовим захистом](#), 22 січня 2025 року. Див. також [діяльність](#) Відділу з питань міграції та біженців Ради Європи щодо прийому та інтеграції осіб, переміщених унаслідок війни в Україні.

¹³ Наприклад, скорочення фінансування з боку міжнародних донорів призвело до різкого згортання запланованих обсягів програми грошової допомоги УВКБ ООН для осіб, переміщених з України, у Молдові. Див. УВКБ ООН, [Важливе повідомлення для спільноти біженців у Молдові](#), березень 2026 року.

¹⁴ УВКБ ООН, Звіт про ринок праці; Міжнародний центр розвитку міграційної політики (МЦРМП), [Нові перспективи: інтеграція переміщених українських жінок на ринку праці. Порівняльне дослідження Австрії, Німеччини та Польщі](#), травень 2025 року.

¹⁵ Консультаційна група Ради Європи з питань дітей України, [Картографічне дослідження доступу дітей з України до освіти в державах — членах Ради Європи](#), 2024 рік.

¹⁶ Missing Children Europe, [Дослідницький звіт «YoU Decide: Повертаючи собі голос»](#), березень 2026 року.

¹⁷ Цей принцип забороняє повертати осіб до країни, де їхньому життю загрожуватиме небезпека або де вони можуть зазнати катування чи нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, зокрема згідно зі статтями 2 (право на життя) та 3 (заборона катування і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання) Європейської конвенції з прав людини (ЕКПЛ). Зобов'язання за принципом невислання (non-refoulement) також впливають з інших міжнародно-правових документів, зокрема Конвенції про статус біженців 1951 року, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Конвенції ООН проти катувань.

¹⁸ Виконавчий комітет УВКБ ООН, [С Висновок № 69 \(XLIII\) щодо припинення статусу \(пункти a, b\)](#), 43-тя сесія, 1992 рік; УВКБ ООН, [Керівні принципи щодо міжнародного захисту № 3: Припинення статусу біженця відповідно до статті 1C\(5\) і \(6\) Конвенції 1951 року про статус біженців \(положення про «припинення у зв'язку зі зміною обставин»\)](#), (HCR/GIP/03/03), 10 лютого 2003 року; [Регламент ЄС про кваліфікацію \(2024/1347\)](#), стаття 16(2)(b).

¹⁹ Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні, [2025 рік став найсмертоноснішим для цивільного населення в Україні з 2022 року, констатують монітори ООН з прав людини](#), січень 2026 року; [Захист цивільного населення в умовах збройного конфлікту](#) – травень 2026 року.

²⁰ УВКБ ООН, [Смертоносні атаки на заході України свідчать про те, що жодна частина країни не є безпечною](#), 20 листопада 2025 року.

²¹ УВКБ ООН, [Керівні принципи щодо міжнародного захисту № 10](#) «Заяви про надання статусу біженця, пов'язані з проходженням військової служби, у контексті статті 1A(2) Конвенції 1951 року та/або Протоколу 1967 року, що стосуються статусу біженців», пункти 12, 31 і 32, листопад 2014 року.

²² Право на відмову від військової служби з мотивів совісті впливає зі статті 9 Європейської конвенції з прав людини (ЕКПЛ) та статті 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП). Відповідно до міжнародного та європейського права у сфері прав людини держави-члени зобов'язані запровадити альтернативну службу. Див., наприклад: Комітет ООН з прав людини, [Загальний коментар № 22 до статті 18 МПГПП](#), 30 липня 1993 року; Європейський суд з прав людини, [Інформаційний бюлетень щодо відмови від військової служби з мотивів совісті](#), березень 2024 року, а також рішення у справі *Bayatyan v. Armenia*, заява № [23459/03](#), від 7 липня 2011 року; [Рекомендація № R\(87\)8](#) Комітету міністрів Ради Європи щодо відмови від обов'язкової військової служби з мотивів совісті, 9 квітня 1987 року; Суд Європейського Союзу, справа [C-238/19, EZ v Bundesrepublik Deutschland](#), рішення від 19 листопада 2020 року; Венеційська комісія, [Висновок Amicus Curiae](#) для Конституційного Суду України, 15 березня 2025 року.

²³ УВКБ ООН, [Позиція щодо повернення до України](#), березень 2022 року.

²⁴ Див., наприклад: Комісія міжнародного права ООН, [Проект статей про вислання іноземців](#) (2014 рік) із коментарями, стаття 10.

²⁵ Суд Європейського Союзу, [справа C-195/25, Framholm](#): рішення Суду (Третя палата) від 20 листопада 2025 року (запит про ухвалення попереднього рішення, поданий Адміністративним судом м. Гетеборга (Förvaltningsrätten i Göteborg, Швеція).

²⁶ УВКБ ООН, [Керівні принципи щодо міжнародного захисту № 3: Припинення статусу біженця відповідно до статті 1C\(5\) і \(6\) Конвенції 1951 року про статус біженців \(положення про «припинення у зв'язку зі зміною обставин»\)](#), (HCR/GIP/03/03), 10 лютого 2003 року, пункт 24.

²⁷ [Глобальний договір ООН про безпечну, впорядковану та врегульовану міграцію](#), 13 липня 2018 року.

²⁸ Міжнародна організація з міграції (МОМ), [Повернення, реінтеграція та відновлення: позиція МОМ щодо повернення до України](#), 2023 рік.

²⁹ Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи, [Стратегічний підхід до підтримки відновлення та відбудови України на місцевому та регіональному рівнях](#), 31 березня 2026 року.

³⁰ [Рекомендація CM/Rec\(2025\)6](#) Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо кваліфікацій та мовних компетенцій біженців у Європі.